

Sanırım haddinden fazla içedönük olduğum için, arının ses üretmesi veya ağacın meyve üretmesi gibi, insanın *rahatsızlık* üretmesini de doğal karşılıyorum. *Karşılayabildiğim* ölçüde yani. Mümkünse kaçarak.

O sebeple *iyi insan* tanımı da bu rahatsızlık üzerinden: *İyi insan ürettiği rahatsızlıktan fazlasını tüketendir* diyorum mesela. Derdi olmadığı halde, halinden şikayet edip duranların yanında, bunların derdini çözen, çözmeye çalışan ve ortalığa mümkün olduğunca az rahatsızlık verenler var. Onlar iyi insanlar.

Mükemmelen iyi pek insani durmuyor. Bu tanıma göre. Etrafa *hiç* rahatsızlık vermeyen bir insanın kendi içinde de rahatsızlık yoksa, güzel, aferin. Ancak gördüğüm hemen her zaman, etrafa rahatsızlık vermeyeceğim diye insanların kendilerini haddinden fazla rahatsız ettikleri.

O sebeple bir insanın kendine ürettiği rahatsızlığı da hesaba katmak lazım *iyilik* hesabı yaparken.

Toplam rahatsızlığı $R = R_{\text{ç}} + R_{\text{i}} - R_{\text{t}}$ formülüyle gösterebiliriz. R toplam rahatsızlık, $R_{\text{ç}}$ üretip dışarıya *çıkardığı* ile R_{i} üretip *içinde* tuttuğu rahatsızlığı toplayıp, R_{t} tükettiği rahatsızlığı bundan çıkartarak bulunabilir. Biz dışardan $R_{\text{ç}}$ ve R_{t} 'yi gözleyebiliyoruz, R_{i} bizim için *gizli parametre*.

R pozitif olduğunda, insanın *iyi* olduğunu düşünüyoruz. Ancak R 'yi doğrudan gözlememiz, R_{i} konusunda bilgimiz olmadığı için mümkün değil. İyi sandığımız insanlar yüksek R_{i} ile dolup taşıkları için kendilerini eritip, *kötü* olabilir ve kötü sandıklarımız belki bünyelerindeki R_{i} az olduğu için *iyi* sayılabilirler. Ancak bu konuda her zaman geçerli bir kural yok.

R_{i} gizli ancak onun bildiğimiz parametreler üzerinde etkileri mevcut. R_{i} yüksekse ve bir insanda kendini ifade sorunu yoksa, $R_{\text{ç}}$ da yüksektir mesela, içindeki sıkıntıyı dışarıya aktarır.

R_{i} sözkonusu olduğunda, dört duruma bakabiliriz: $R_{\text{i}} > R_{\text{ç}}$, insanın kendine ürettiği rahatsızlığın bir kısmını içinde tuttuğunu gösterir. Bunlar sabırlı insanlardır. $R_{\text{i}} < R_{\text{ç}}$ ise, dışarıya verdiği rahatsızlık, içindekinden fazladır. Kendini rahatsız etmesin diye içindeki tüm dertleri etrafına aktaranlardır. $R_{\text{i}} < R_{\text{t}}$ ise, çözdüğü meseleler kendinde mesele haline gelmemektedir, yani tüketmekte ama tükenmemektedir. $R_{\text{i}} > R_{\text{t}}$ ise, insanların çözdükleri sorundan fazlasını kendilerine dert ettiklerini söyleyebiliriz.

Bu zamana kadar *ahlak* hakkında okuduklarım, her zaman $R_{\text{ç}}$ 'yi azaltmak ve R_{t} 'yi artırmak üzerine kurulu. *Genel ahlak* daha çok $R_{\text{ç}}$ 'yi azaltmaya yönelik: *İnsanları rahatsız etme* minvalinde şeyler söylüyor. *Başarı ahlakı* ise, R_{t} 'yi artırmaya yönelik, *insanların sorunlarını çöz* diyor. Dini ahlakta her ikisi de mevcut, hem *mü'min elinden ve dilinden diğerlerinin emin olduğudur* diyor, hem de *komşusu açken tok yatan bizden değildir* diyor mesela.

Buradaki mesele, bir ahlak sisteminin ister istemez R_{i} ile de ilgilenmek zorunda olması.

Çünkü kötülük yapmamasını veya iyilik yapmasını beklediğiniz insanın, bir yandan da kendi içindeki dertlerini çözmesi gerekir. Bununla ilgilenmeyen *başarı ahlakı*, sonunda *başarılı ama mutsuz* ($R_i > R_t$) veya *başarılı ama şerefsiz* ($R_ç > R_t$) insanlar üretiyor. Yani R_t artıyor ama bunun için ödediği bedel ondan daha fazla oluyor.

R_i azaltmanın da çeşitli yolları var: *İçerek* mesela azaltabilir insan. Ancak *hakiki* olmayan yolların da nihayetinde R_i 'nin azalmadığını, bilakis artırdığını düşünüyorum. O halde *kalpler ancak Allah'ın zikriyle tatmin olur*'a atıf yapmak için uygun bir yer.

Bu hesabı, birden fazla kişi için yaptığımızda, hakikatle arası hoş olmayan toplumların sonunda neden yıkılıp gittiğine dair bir anlayış geliştirebiliriz. Bir toplum, $R_ç$ 'yi yükseltmeye odaklanırsa, zenginlik ve refah içindeki zalim bir topluluğa, R_t 'yi azaltmaya odaklanırsa, pasif ve etkisiz bir topluluğa dönüşür. R_i 'yi hesaba katmadan ve onu hakiki manada azaltmaya uğraşmadan, kişiler de, toplumlar da iflahsız.